



Ustawa konstytucyjna z 1947 r. i Konstytucja PRL

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. Wojciech Jakubowski, Konstanty Adam Wojtaszczyk, Warszawa 2003, s. 853.
- Źródło: *Nowelizacja Konstytucji PRL w XXX roku*.
- Źródło: *Nowelizacja Konstytucji PRL w 1976 roku*, dostępny w internecie: polskieradio.pl [dostęp 18.09.2019 r.].



Ustawa konstytucyjna z 1947 r. i Konstytucja PRL

Bolesław Bierut dekorujący przodowników pracy uczestniczących w odbudowie mostu Poniańskiego w Warszawie.

Źródło: J. Mierzanowski, domena publiczna.

Po II wojnie światowej przez 45 lat funkcjonował w Polsce autorytarny reżim polityczny. Opierał się on na rządach partii komunistycznej oraz zależności państwa od Związku Sowieckiego. Prawne aspekty tego ustroju zostały sformułowane w dwóch ustawach zasadniczych, obowiązujących w tamtym czasie. Najpierw była to ustawa konstytucyjna z 1947 roku, a następnie – Konstytucja PRL z 1952 roku.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz podstawowe zasady reżimu politycznego Polski Ludowej.
- Przeanalizujesz rozwiązania prawne sprzyjające autorytaryzmowi.
- Wyjaśnisz, na czym polegała demokratyzacja ustroju w 1989 roku.

Przeczytaj

Ustawa konstytucyjna z 1947 roku oraz Konstytucja PRL to ustawy zasadnicze **reżimu komunistycznego**, który funkcjonował w Polsce w latach 1944–1989. Oba akty prawne zostały uchwalone przez Sejm Ustawodawczy wyłoniony w pierwszych powojennych wyborach. Przeprowadzono je w warunkach terroru komunistycznych władz, a sam wynik został przez nie sfalszowany. W rezultacie o kształcie obu konstytucji decydowali komuniści oraz ich sojusznicy, nadzorowani przez władze ZSRS.

Mała konstytucja z 1947 roku

Ustawa konstytucyjna z 1947 roku została przyjęta jako dokument tymczasowy. Miała obowiązywać do momentu uchwalenia docelowej konstytucji „państwa ludowego”. Odwoływała się ona do „podstawowych założeń konstytucji marcowej”, a nawet pozostawiła w mocy niektóre jej przepisy. Formalnie utrzymano zatem demokrację, trójpodział władz oraz system rządów parlamentarnych.

Władza ustawodawcza miała należeć do Sejmu Ustawodawczego, którego kadencję ustalono na 5 lat. Do jego zadań należeć miało uchwalenie nowej konstytucji, przyjmowanie innych ustaw, kontrola nad rządem oraz określanie „zasadniczego kierunku polityki państwa”. Inaczej jednak niż na gruncie Konstytucji marcowej, parlament miał być jednoizbowy – konstytucja z 1947 roku nie przewidywała istnienia senatu.



Bolesław Bierut, pierwszy przywódca Polski Ludowej.

Źródło: domena publiczna.

Organami władzy wykonawczej miały być: Prezydent Rzeczypospolitej oraz rząd, określony jako Rada Ministrów. Prezydenta miał wybierać Sejm Ustawodawczy na 7-letnią kadencję, jego kompetencje zaś zostały wprost przeniesione z Konstytucji marcowej. Oznaczało to, że formalnie nie miał dużej władzy, a jego akty urzędowe wymagały **kontrasygnaty** premiera oraz odpowiedniego ministra.

Rada Ministrów miała być powoływana przez Prezydenta Rzeczypospolitej, ale **odpowiedzialność polityczną** ponosiła przed Sejmem Ustawodawczym. Ten ostatni mógł w każdej chwili zażądać ustąpienia zarówno całego rządu, jak i poszczególnych ministrów. Mała konstytucja przewidywała również

możliwość udzielenia przez Sejm Ustawodawczy rządowi pełnomocnictw do wydawania dekretów z mocą ustawy – w przerwach między sesjami parlamentu.

Wymiar sprawiedliwości należał do sądów. I choć konstytucja z 1947 roku deklarowała niezawisłość sędziowską, nie określiła jednak ani struktury sądownictwa, ani gwarancji niezależności sądów. Sprawy te miała uregulować zwykła ustawa.

71	
U S T A W A	
K O N S T Y T U C Y J N A	
z dnia 19 lutego 1947 r.	
O USTROJU I ZAKRESIE DZIAŁANIA NAJWYŻSZYCH ORGANÓW	
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.	
<p>Art. 1. Do czasu wejścia w życie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej Sejm Ustawodawczy, jako organ władzy zwierzchniej Narodu Polskiego i w oparciu o podstawowe założenia Konstytucji z dnia 17 marca 1921 r., zasady Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 22 lipca 1914 r., zasady ustawodawstwa o radach narodowych oraz reformy społeczne i ustrojowe, potwierdzone przez Naród w głosowaniu ludowym z dnia 30 czerwca 1946 r., — postanawia co następuje o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej.</p>	<p>a) uchwalenie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,</p> <p>b) ustawodawstwo,</p> <p>c) kontrolę nad działalnością Rządu i ustalenie zasadniczego kierunku polityki Państwa.</p>
<p style="text-align: center;">ROZDZIAŁ I.</p> <p style="text-align: center;">NAJWYŻSZE ORGANY</p> <p style="text-align: center;">RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.</p>	
<p>Art. 2. Najwyższymi organami Rzeczypospolitej Polskiej są: w zakresie ustawodawstwa — Sejm Ustawodawczy, w zakresie władzy wykonawczej — Prezydent Rzeczypospolitej, Rada Państwa i Rząd Rzeczypospolitej, w zakresie wymiaru sprawiedliwości — niezależne sądy.</p>	<p>Art. 4. 1. Sejm może w drodze ustawy udzielić Rządowi pełnomocnictw do wydawania dekretów z mocą ustawy z wyłączeniem spraw: konstytucyj, ordynacji wyborczej, kontroli państwowej, odpowiedzialności Prezydenta Rzeczypospolitej i ministrów, przewidzianej w art. 27, budżetu, narodowego planu gospodarczego, zmiany systemu monetarnego, poboru rekruta, ustroju samorządu i ratyfikacji umów międzynarodowych.</p> <p>2. Pełnomocnictwa wymienione w ust. 1 mogą być udzielane tylko na okresy między sesjami lub w razie odroczenia sesji Sejmu oraz na okres po rozwiązaniu Sejmu Ustawodawczego do czasu ukonstytuowania się nowego Sejmu.</p> <p>3. Prezes Rady Ministrów przedkłada dekrety do zatwierdzenia Radzie Państwa.</p> <p>4. Prezydent Rzeczypospolitej zarządza ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospoli-</p>
<p style="text-align: center;">ROZDZIAŁ II.</p> <p style="text-align: center;">SEJM USTAWODAWCZY.</p>	
<p>Art. 3. Zakres działania Sejmu Ustawodawczego obejmuje:</p>	

Ustawa konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej.

Źródło: dostępny w internecie: sejm.gov.pl, domena publiczna.

Mała konstytucja – poza rozwiązaniami wzorowanymi na Konstytucji marcowej – wprowadziła również pewną nowość. Był nią kolegialny organ nawiązujący do ustroju ZSRS – Rada Państwa. W jego skład miał wchodzić Prezydent Rzeczypospolitej, marszałek i wicemarszałkowie Sejmu Ustawodawczego oraz Prezes Najwyższej Izby Kontroli. Nominalnie Rada Państwa sprawowała władzę wykonawczą, uzyskała jednak również prawo zatwierdzania wydawanych przez rząd dekretów z mocą ustawy oraz sprawowała nadzór nad terenowymi organami władzy – radami narodowymi.

Ustawa konstytucyjna z 1947 roku została zastąpiona przez Konstytucję PRL.

Konstytucja PRL z 1952 roku

Konstytucja PRL była najważniejszym aktem prawnym w rządzonej przez komunistów Polsce. Została przyjęta 22 lipca 1952 roku i nadała państwu nową nazwę – Polska

Rzeczpospolita Ludowa. W preambule odwoływała się do „postępowych tradycji narodu polskiego” oraz do „idei wyzwolenicznych polskich mas pracujących”. Definiowała Polskę jako państwo demokracji ludowej, w którym władza należy do „ludu pracującego miast i wsi”. Zgodnie z ideologią komunistyczną kierownicza rola w PRL miała należeć do klasy robotniczej – jako „przodującej klasy społeczeństwa”. Prawa nowego państwa zaś miały być wyrazem „interesów i woli ludu pracującego”.

Do praw, które Konstytucja PRL gwarantowała swoim obywatelom, należały w pierwszej kolejności **prawa socjalne**: prawo do pracy, do wypoczynku, do ochrony zdrowia, do ubezpieczenia społecznego, do nauki, do korzystania ze zdobyczy kultury. Ustawa zasadnicza deklarowała również prawa polityczne: wolność sumienia, druku, prawo do zgromadzeń i zrzeszania się. Została jednak ustalona granica tej ostatniej kategorii praw – ich praktykowanie nie mogło godzić „w ustrój polityczny i społeczny albo w porządek prawny PRL”. Konstytucja nie ustaliła wszakże żadnych bezstronnych procedur określania, kiedy korzystanie z praw narusza te regulacje. W rezultacie gwarantowane prawa stały się fikcyjne.



Godło Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Zastanów się, z czego wynika brak korony.

Źródło: domena publiczna.

Ustrój PRL opierał się na zasadzie **jednolitości władzy**, zrywając tym samym całkowicie z monteskiuszowską koncepcją równowagi różnych ośrodków rządzących. Najwyższa władza miała należeć do jednoizbowego Sejmu Ustawodawczego. Organ ten uzyskał prawo uchwalania ustaw oraz sprawowania kontroli nad działalnością innych organów władzy. Sejm miał być wybierany na 4-letnią kadencję – w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym.

Sejm – na początku kadencji – wybierał Radę Państwa. Organ ten składał się z kilkunastu osób i sprawował najwyższą władzę w PRL w okresach między sesjami Sejmu Ustawodawczego.

Kolejnym organem władzy była Rada Ministrów (rząd). Rząd PRL – podobnie jak Rada Państwa – wybierany był przez sejm. Odpowiadał przed sejmem, gdy zaś ten nie obradował – przed Radą Państwa. Rada Ministrów została określona jako „naczelny organ władzy wykonawczej”.

Terenowymi organami władzy były – w świetle Konstytucji PRL – rady narodowe różnego szczebla (np. w gminach, powiatach czy województwach). Choć pochodziły one z wyborów

lokalnych, nie miały charakteru organów samorządowych. Tworzyły bowiem hierarchiczną strukturę: rada narodowa podlegała kontroli rady narodowej wyższego stopnia. Na szczycie tej hierarchii znajdowała się Rada Państwa, sprawująca nadzór nad wszystkimi radami narodowymi, oraz Rada Ministrów, nadzorująca terenowe organy wykonawcze wyłaniane przez rady narodowe.

Charakterystyczną cechą Konstytucji PRL był bardzo skrótowy opis procedur związanych z funkcjonowaniem organów władzy. Twórcy ustawy zasadniczej z 1952 roku zakładali harmonijną współpracę wszystkich instytucji i wykluczali konflikty między nimi. Wynikało to z programowego odrzucenia przez nich politycznego i społecznego pluralizmu. Państwo ludowe miało realizować jednolitą wolę „ludu pracującego”, a gwarancją tej jednolitości w praktyce miała być [Polska Zjednoczona Partia Robotnicza](#). PZPR była scentralizowaną organizacją, która kontrolowała w PRL zarówno ośrodki władzy każdego szczebla, jak i sam proces wyborczy. Czyniło to opisany w konstytucji ustrój iluzorycznym, gdyż realne decyzje zapadały nie w Sejmie Ustawodawczym, Radzie Państwa, rządzie czy radach narodowych, ale na szczytach rządzącej partii komunistycznej.

Zmiany Konstytucji PRL

Konstytucja PRL była 24 razy nowelizowana. W większości przypadków były to drobne zmiany, dotyczące najczęściej organizacji systemu władzy lokalnej. Do kompleksowej nowelizacji doszło w 1976 roku. Wpisano wówczas do konstytucji istotne deklaracje polityczne, wśród nich:

- określenie PRL jako państwa socjalistycznego;
- zapis, że przewodnią siłą polityczną społeczeństwa jest Polska Zjednoczona Partia Robotnicza;
- deklarację przyjaźni i współpracy „ze Związkiem Radzieckim i innymi państwami socjalistycznymi”.

Kolejne ważne zmiany konstytucji zostały przeprowadzone w 1989 roku i wiązały się z demokratyzacją państwa. Zgodnie z porozumieniem zawartym przy Okrągłym Stole w kwietniu wpisano do konstytucji przepisy przywracające senat jako drugą izbę parlamentu oraz wprowadzające urząd Prezydenta PRL (wybieranego na 6 lat przez Sejm Ustawodawczy i senat, połączone w Zgromadzenie Narodowe). Prezydent miał zastąpić dotychczasową Radę Państwa.

Nowela grudniowa – przyjęta w ostatnich dniach 1989 roku – przekształcała w istocie ustrój Polski. Została zmieniona nazwa państwa (z „Polska Rzeczpospolita Ludowa” na „Rzeczpospolita Polska”), ustrój socjalistyczny zaś został zastąpiony „demokratycznym państwem prawnym”, gwarantującym polityczny pluralizm, demokrację oraz wolny rynek.

Przepisy konstytucji z 1952 roku sprzed wejścia w życie noweli grudniowej i po jej wejściu w życie w 1989 roku

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

W 1992 roku przepisy konstytucji z 1952 roku dotyczące funkcjonowania organów państwa zostały zastąpione Małą konstytucją. Pozostałe artykuły obowiązywały do roku 1997, kiedy weszła w życie Konstytucja III Rzeczypospolitej.

Słownik

jednolitość władzy

charakterystyczny dla nieliberalnych reżimów politycznych model rządu, w którym funkcjonujące w państwie organy władzy podporządkowane są jednemu, nadrzędnemu ośrodkowi (np. prezydentowi lub parlamentowi); jest ona przeciwieństwem liberalnej zasady podziału władzy

kontrasygnata

podpis premiera (lub innego członka rządu) pod aktem urzędowym prezydenta, niezbędny do wejścia tego aktu w życie

odpowiedzialność polityczna

zasada rządów parlamentarnych, polegająca na tym, że rząd rozliczany jest ze swojej działalności politycznej przez parlament i musi ustąpić, gdy traci jego zaufanie

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR)

działająca w latach 1948–1990 partia polityczna, odwołująca się do ideologii komunistycznej i sprawująca do 1989 roku władzę w Polsce

prawa socjalne

prawa człowieka odnoszące się do bezpieczeństwa socjalnego i równości w wymiarze ekonomicznym (np. prawo do pracy, prawo do nauki czy prawo do ochrony zdrowia), propagowane głównie przez lewicowe partie polityczne, stojące na stanowisku, że państwo powinno te prawa gwarantować

reżim komunistyczny

system rządów oparty na monopolu lub hegemonii partii komunistycznej, którego cechami były: brak pluralizmu politycznego, wielopartyjnych wyborów oraz upaństwowiona gospodarka

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem interaktywnym i wykonaj ćwiczenie.

System polityczny Polski 1952–1989 według Konstytucji PRL

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Ćwiczenie 2



Ćwiczenie 3



Ćwiczenie 4



Ćwiczenie 5



Ćwiczenie 6



Ćwiczenie 7



Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

” *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*

Konstytucja lipcowa tylko formalnie była źródłem wszelkiego prawa w PRL. Opracowana według wzorców radzieckich, poprzez ogólnikowość i wieloznaczność sformułowań, była obiektem dowolnej interpretacji władz. (...)

Ustawa zasadnicza napisana jest językiem deklaratywnym. Jej egalitarny charakter najlepiej oddaje konstytucyjna zasada: od każdego według jego zdolności, każdemu według jego pracy.

Źródło: *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. Wojciech Jakubowski, Konstanty Adam Wojtaszczyk, Warszawa 2003, s. 853.

Ćwiczenie 8



Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie.

” *Nowelizacja Konstytucji PRL w 1976 roku*

Te zmiany w ustawie zasadniczej spotkały się ze sprzeciwem ze strony środowisk inteligenckich i artystycznych. Jan Olszewski zaproponował napisanie listu otwartego do partii. Manifest 59 (od początkowej liczby podpisów) złożył w Kancelarii Sejmu 5 grudnia 1975 Edward Lipiński. Choć postulaty sygnatariuszy o gwarancji wolności obywatelskich (wolności sumienia i praktyk religijnych, wolności pracy, wolności słowa i informacji oraz wolności nauki) zostały przez władzę zignorowane, to zdecydowano się na złagodzenie zapisów nowelizacji.

Źródło: *Nowelizacja Konstytucji PRL w 1976 roku*, dostępny w internecie: polskieradio.pl [dostęp 18.09.2019 r.].

Ćwiczenie 9



Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie.

” Nowelizacja Konstytucji PRL w XXX roku

Naród sprawuje władzę przez swych przedstawicieli wybieranych do Sejmu, Senatu i do rad narodowych; sprawowanie władzy następuje także poprzez wyrażanie woli w drodze referendum. Zasady i tryb przeprowadzania referendum określa ustawa.

Źródło: *Nowelizacja Konstytucji PRL w XXX roku.*

Dla nauczyciela

Autor: Krzysztof Kowaluk

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Ustawa konstytucyjna z 1947 roku i Konstytucja PRL

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

V. Państwo, myśl polityczna i demokracja.

Uczeń:

14) przedstawia polskie tradycje demokratyczne na przykładzie podstawowych instytucji ustrojowych artykułów henrykowskich i konstytucji marcowej.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- charakteryzuje podstawowe zasady obu konstytucji Polski Ludowej;
- wyjaśnia rolę fikcji ustrojowych i mechanizmy rządów komunistycznych;
- opisuje transformację ustrojową 1989 roku.

Strategie nauczania:

- lekcja odwrócona;
- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów;
- dyskusja;
- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna

1. Zajęcia przeprowadzone metodą kształcenia wyprzedzającego. Podczas poprzedniego spotkania uczniowie otrzymują zadanie zapoznania się w domu z tekstem Konstytucji PRL.
2. Uczniowie zostają podzieleni na dwie grupy. Jedna z nich otrzymuje zadanie skonstruowania listy pięciu najważniejszych zasad konstytucji państwa autorytarnego, druga – pięciu najważniejszych zasad konstytucji państwa demokratycznego. W każdej z grup odbywa się burza mózgów. Czas pracy: 5–10 minut.
3. Uczniowie przedstawiają swoje uzgodnienia. Następuje wspólna weryfikacja wymienionych zasad. Powstają ostateczne listy i zostają one zapisane na tablicy.
4. Nauczyciel przedstawia temat i cele zajęć.

Faza realizacyjna

1. Nauczyciel inicjuje dyskusję na temat: „Które z wymienionych na tablicy cech można odnaleźć w Konstytucji PRL?”. Dyskusja rozpoczyna się od wspólnego – w toku burzy mózgów – poszukiwania demokratycznych rozwiązań w ustawie zasadniczej z 1952 roku (odwołanie do postępowych tradycji, definiowanie państwa jako demokracji, najwyższa władza sejmu jako organu przedstawicielskiego, społeczna kontrola reprezentantów).
2. W drugiej części dyskusji uczniowie poszukują autorytarnych elementów w Konstytucji PRL (brak pluralizmu politycznego, brak środków ochrony praw, lakoniczność sformułowań).
3. Nauczyciel wyjaśnia mechanizm sprawowania władzy w PRL. Zwraca uwagę na specyficzną rolę partii komunistycznej w systemie oraz sposób, w jaki wykorzystywała ona zapisy obu konstytucji państwa ludowego.
4. Uczniowie zapoznają się ze schematem interaktywnym. Z pomocą nauczyciela starają się ustalić, w jaki sposób PZPR kontrolowała zamieszczone na nim organy państwa: sejm, rząd,

Radę Państwa, rady narodowe oraz sądy i prokuraturę (brak rozdziału władzy i wzajemne powiązania, hierarchizacja, kontrola procesu wyborczego i systemu rozdziału stanowisk – tzw. nomenklatura, narzędzia presji, działania aparatu bezpieczeństwa, państwowa gospodarka, zamknięte granice itp.).

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel podsumowuje zagadnienia poruszone wcześniej. Podkreśla znaczenie realnych zabezpieczeń praw człowieka oraz niebezpieczeństwo forsowania niedemokratycznych rozwiązań pod woalem pogłębiania demokracji (przywołując stosowane przez komunistów rozróżnienie na „demokrację ludową” i „demokrację burżuazyjną”).

2. Uczniowie wykonują ćwiczenia 1–4.

Praca domowa:

Uczniowie wykonują ćwiczenia 5–8.

Materiały pomocnicze:

Konstytucja PRL, prawo.sejm.gov.pl.

Nowelizacja Konstytucji PRL w 1976 roku, polskieradio.pl.

Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych, red. Wojciech Jakubowski, Konstanty Adam Wojtaszczyk, Warszawa 2003.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Schemat interaktywny może zostać wykorzystany przez uczniów indywidualnie lub podczas zajęć w charakterze podsumowania.